

چکیده:

زمینه و هدف: سوانح و حوادث جاده ای یکی از مهم‌ترین موضوعات سلامت عمومی جهان در قرن ۲۱ است و رانندگی پرخطر به عنوان یک عامل مؤثر در این حوادث شناخته شده است. از جمله تئوری‌هایی که برای درک و پیش‌بینی قصد و رفتارهای بهداشتی بکار می‌رود، تئوری انگیزش محافظت می‌باشد که بر عوامل شناختی مؤثر بر تصمیم‌گیری‌هایی که فرد از خود در برابر وقایع آسیب‌زا حفاظت می‌کند و یا با چنین وقایعی کنار می‌آید، تمرکز می‌کند. بر اساس تئوری انگیزش محافظت عوامل محیطی و شخصی به منظور مطرح کردن یک تهدید بهداشتی بالقوه با یکدیگر ترکیب می‌شوند و دو فرایند میانجی شناختی ارزیابی تهدید و ارزیابی کنار آمدن را آغاز می‌کند. فرایند ارزیابی کنار آمدن توانایی مقابله و دفع خطر تهدید شده را ارزیابی می‌کند و شامل سازه‌های خودکارآمدی، کارآمدی پاسخ و هزینه درک شده می‌باشد. فرایند ارزیابی تهدید نیز فاکتورهای مرتبط با رفتارهای ناسازگار را ارزیابی می‌کند و شامل پاداش‌های درک شده درونی و بیرونی، شدت و حساسیت درک شده می‌باشد. ترس یک متغیر میانی بین حساسیت درک شده، شدت درک شده با ارزیابی تهدید می‌باشد. از این تئوری در زمینه‌های متعددی از جمله ترک سیگار، استفاده از کاندوم، پیشگیری از سرطان، استفاده از گوشی‌های حفاظتی در کارگران، کاهش خطر ایدز، فعالیت بدنی و رژیم غذایی استفاده شده است و تاکنون مطالعه‌ای در زمینه اثربخشی تئوری فوق برای رانندگی غیر ایمن انجام نشده است. بنابراین این مطالعه با هدف تعیین پیش‌بینی‌کننده‌های رانندگی غیر ایمن بر اساس تئوری انگیزش محافظت در شهر یزد ارائه می‌گردد.

مواد و روش‌ها: در این مطالعه تحلیلی که به روش مقطعی و در تابستان ۱۳۸۹ انجام شد، ۳۷۹ نفر از افراد ۱۹ ساله و بالاتر که دارای گواهینامه رانندگی بودند و با خودرو سبک رانندگی می‌کردند، به روش خوشه‌ای تصادفی از جمعیت تحت پوشش مراکز بهداشتی درمانی شهر یزد مورد مطالعه قرار گرفتند. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای مشتمل بر متغیرهای دموگرافیک و سازه‌های تئوری انگیزش محافظت بود که از طریق خودگزارشی تکمیل شد. پایایی و روایی پرسشنامه مورد سنجش قرار گرفت و تأیید گردید، بطوریکه دامنه آلفای کرونباخ برای سازه‌های مورد مطالعه در محدوده‌ای بین ۰/۷ تا ۰/۹۴ قرار داشت. داده‌های جمع‌آوری شده با کمک نرم‌افزار SPSS.18 و آزمون‌های آماری T-test, ANOVA, ضریب همبستگی و رگرسیون خطی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته ها: دامنه سنی افراد مورد مطالعه بین ۷۴-۱۹ با میانگین $33/53 \pm 9/85$ سال بود. $69/7\%$ از شرکت کنندگان مرد و $30/3\%$ زن بودند. آزمودنی ها به ترتیب $82/77$ ، $86/8$ ، $46/56$ ، $65/78$ ، $84/15$ ، $44/8$ درک شده، هزینه درک شده، حساسیت درک شده، شدت درک شده، پاداش درک شده، ترس، قصد و رفتار رانندگی غیر ایمن را کسب نمودند. در این بررسی میانگین نمره رفتار رانندگی غیر ایمن برحسب سن، جنس، وضعیت تأهل، سابقه جرمه، سابقه تصادف، سابقه تصادف خسارتی، سابقه تصادف جرحی و سابقه جرمه و تصادف به دلیل سرعت غیر قانونی در طول یکسال گذشته اختلاف معنادار آماری داشت. همچنین بین میانگین نمره قصد بر حسب سن، جنس، وضعیت تأهل، سطح تحصیلات، سابقه جرمه، سابقه جرمه و تصادف به دلیل سرعت غیر قانونی در طول یکسال گذشته اختلاف معنادار آماری مشاهده شد. قصد و رفتار رانندگی غیر ایمن با خودکارآمدی درک شده، کارآمدی پاسخ درک شده، شدت درک شده و فرایند ارزیابی کنارآمدن همبستگی منفی و با پاداش درک شده، هزینه درک شده و فرایند ارزیابی تهدید همبستگی مثبت و معنادار آماری داشتند. همچنین بین قصد و رفتار رانندگی غیر ایمن با یکدیگر همبستگی مثبت و معنادار آماری مشاهده شد. میزان پیش بینی قصد و رفتار رانندگی غیر ایمن توسط فرایندهای ارزیابی کنار آمدن و ارزیابی تهدید به ترتیب $0/117$ و $0/311$ بود. به طور کلی سازه های تئوری انگیزش محافظت توانستند $15/6\%$ و $36/5\%$ از واریانس قصد و رفتار رانندگی غیر ایمن را تبیین کنند.

نتیجه گیری: این مطالعه نشان می دهد که فرایند ارزیابی کنارآمدن در پیش بینی قصد و رفتار رانندگی غیر ایمن موفق تر بوده است، لذا بالابردن خودکارآمدی و کارآمدی پاسخ و کاستن از هزینه های درک شده رانندگی ایمن با هدف تسهیل پذیرش رفتار ایمن می تواند به عنوان یک اصل در امر آموزش مورد توجه قرار گیرد. علاوه پاداش درک شده نقش مهمی در اتخاذ رفتارهای غیر ایمن حین رانندگی داشت، بنابراین کاستن از پاداش های درک شده رانندگی غیر ایمن نیز دارای اهمیت می باشد. در مجموع، نتایج مطالعه از اثر بخشی این تئوری در پیش بینی رانندگی غیر ایمن حمایت می کند، لذا می توان از این تئوری به عنوان چارچوبی در طراحی برنامه های آموزشی به منظور بهبود شیوه رانندگی و کاهش سوانح و حوادث جاده ای استفاده کرد. همچنین از سایر یافته های مطالعه می توان در طراحی دقیق برنامه های مداخله مناسب بهره برد.

کلید واژه ها: تئوری انگیزش محافظت، رانندگی غیر ایمن، پیش بینی کننده